

fogok megfulladni hirtelen, évekkel később”, 85.). Az ismétlések és elmozdulások az elbizonytalanítás funkcióját hordozzák, de azt is jól jelzik, mennyire nehéz (vagy akár egyenesen lehetetlen) lekerekített történetként elmondani – az önéletírás aktuosa felől nézve: létrehozni – bárki életét, egységes, jól átlátható rendet formálni elmúlt napjaink forgácsaiból. Ha mi, olvasók törekszünk arra, hogy összerakjunk történeteket, esetleg egy fő(bb) történetet a *Wünsch híd* epizódjaiból, akkor ezek nehézségeit, akár kudarcait is megtapasztaljuk – nem utolsósorban a Garaczi-szöveg sűrűsége, líraisága miatt. Más szóval, a regény rákérdeztet arra, hogy mi, olvasók mennyiben vagyunk képesek jelentéssé formálni egy életet, mi magunk tudunk-e rendet formálni a rendszertelenségből – legalábbis számomra ez jelenti a *Wünsch híd* legnagyobb kihívását, „provokációját”. S miközben egy helyütt meglehetősen szkeptikus mondatot olvasunk a történet formálásáról vagy az „elbeszélés nehézségeiről” („Összekötni szaggatott vonallal a szétszórt atomokat”, 147.), a narrátor szelíd (ön)iróniával reflektál a történetek mondásának félbemaradására, töredékességére: „Mésélni kezdte, abbahagyta, tapintatlanság, pedig mennyi csillogó szempár”, uo.).

Számos nagyszerűen megírt, „csillogó” szemekkel követett részletet lehetne kiemelni a kötetből. A bőség zavarával küszködve: nagy örömmel olvastam volna tovább a sejtésem szerint a rendszerváltással, illetve bizonyos értelemben a rendszerváltás kudarcával kapcsolatos szövegrészt (*Lassan, Bogár*). Meglehet, túlzás ilyet kijelenteni, de a következő részlet szívszorítóan összefoglalja a kelet-európai rendszerváltozások néhány alapproblémáját, jelesül, hogy – tisztelet a kivételeknek – nem tanultunk meg a szabadságunkkal bánni, s hogy a szabadságból vagy a változásból, a „szép új világból” (91.) annyit ért(h)ettünk, hogy lesz olcsó déli gyümölcs a boltokban: „[...] nem lesznek bátrak attól, hogy nem kell félni. Kell félni. Tompán, kapzsin ünnepelnek, lesz narancs selyempapírban, lécládában, fillérekért.” (98.)

Az ilyen és ehhez hasonló telitalálatok miatt is fontos könyv a *Wünsch híd*. Lehetséges ugyanakkor az is, hogy a Garaczi-kötet ideális olvasója az, aki mindenképp a rendszerteremtési törekvéstől lemond, és ehelyett az egyes töredékeket, részleteket ízelgeti újra és újra, a képek, mondatok, félmondatok szép szomorúságán tűnődve, máskor el-elmosolyodva az ismerős és az új szövegrészekre – azaz, aki bár regényt tart a kezében, de mégis költészetként olvassa. Újra és újra. (*Magvető*)

MILIÁN ORSOLYA

Felnőni a vershez

SZÍVLAPÁT. KORTÁRS VERSEK, SZERK. PÉCZELY DÓRA

A Tilos az Á! Kiadó kötetei eddig is üde színfoltot jelentettek a magyar könyvkiadás palettáján, az idei könyvhétre szánt „16+-os” kötetük azonban úgy újszerű, hogy közben a szó legnemesebb értelmében konzervatív, „értékőrző” vállalkozás. Péczely Dóra szerkesztésében ugyanis egy olyan versgyűjteményt adtak közre, amely a kortárs költészet világába vezeti be a fiatal olvasót – „kapudrog a költészetbe”, ahogy a könyv köré felépített reklámkampány leleményes szlogenje hirdeti. Mi-

közben a koncepció világos, az már egyáltalán nem tűnt magától értetődőnek számomra, hogy az antológia miért pont a *Szívlapát* címet viseli, amelyben természetesen a *Grafitneszt* záró Parti Nagy-vers címére ismertem rá – hiszen Parti Nagy pályája még a nyolcvanas években indult, a fiatal magyar lírikusok nyelvhasználata pedig épp olyan távol áll az ő nevével fémjelzett önironikus-nyelvjátékos irányzattól, mint a versébe emelt nyelvi regiszterek egy mai kamasz szókincsétől. A kötet böngészése során éppen ezért elsősorban az érdekelt, hogy milyen fiatal olvasót képzel el magának a kötet – mennyiben írja felül (vagy épp erősíti meg) azokat az előzetes feltevéseimet, melyekre már a címmel való találkozás is rávilágított.

Miközben tehát a Parti Nagy-allúzió termékeny zavarba ejtett, a kötetnyitó *Életünk napjai* pont egy olyan költemény, amelyet egy efféle válogatás nyitódarabjaként képzeltem volna el. Hogy miért? Simon Márton sokat idézett, emblematisz szövege köznap szavakkal egy hangsúlyosan köznap élethelyzetet idéz meg („mindjárt leég a cigarettám, mindjárt csinállok reggelit”), címe egy popkulturális utalást rejt magában (a *Jóbarátok* talán még a millenials generáció számára is vonatkozási pont maradt), a kötött formai megoldásokról mentes, ismétléses alakzataik révén mégis dallamos, lüktető versmondatok a szeretett másikkhoz/másikról beszélő én közvetlen megszólalásaként olvashatóak. A beszéd tárgyát, vonatkozási pontját vagy épp címzettjét képező „te” hiánya, a hozzá fűződő viszony bonyolultsága („Eltévedni, az te vagy”, Hevesi Judit; „Azt is mondtad, szerelmesek vagyunk”, Karafiáth Orsolya; „helyetted majd én mondok valamit hangosan”, Izsó Zita) szervezi az első egység többi költeményét is. Ahogy ugyanis a kötet végére helyezett utószóban a szerkesztő tételesen kifejti, a ciklusok egy-egy tematikus blokkot képeznek. Élet és halál, transzcendencia, művészet és politikum – a kötet egyes egységei az irodalom mindenkor nagy témáihoz kapcsolódnak, amelyek cseppet sem életkorszpecifikusak: ha tehát a gyűjtemény implicit módon állít valamit fiatal olvasójáról, az az, hogy a költészet iránt fogékony kamaszt az „örök”, „végső” kérdések foglalkoztatják. A kötetben körbejárt témák között persze azért a szerelem szerepel az első helyen, de ez a szerkesztői döntés sem feltétlenül csak a megcélzott olvasói réteg ízlésvilágát tükrözheti; akár ahhoz a közkeletű felfogáshoz is illeszkedhet, hogy a vers az, ami a szerelemről „szól”. (Ami nem teljesen alaptalan, hiszen az európai kultúrában a szerelem és a költészet eszméjének alakulástörténete igencsak szorosan összekapcsolódik.) A tematikus rendezőelv mindenestre nem feltételezi a szövegek szigorú elkülöníthetőségét, inkább csak segítséget nyújt a versértéshez – avagy helyenként provokatívan elbizonytalanít –, és ez már itt, az első ciklusban is megnyilvánul. Miközben jócskán találkozhatunk benne az érzelmekre apelláló, hagyományos értelemben vett vallomásos szövegekkel, a Simon Márton-vers egyik önreflexív sorához híven („szeretlek, de ez nem szerelmes vers”) több darab épp a szerelmes vers mibenlétét problematizálja. Ennek a költészeti hagyománynak az újraértése talán Tolvaj Zoltán *Szerelem* című költeményében megy végbe a legfelforgatóbb módon. A „feneketlen vizek legalsó rétegében” lakozó mélytengeri halfaj szaporodási gyakorlatának tárgyilagos hangvételű, mégis poétikus leírása sikerrel közvetít valamit az állati világ idegenségéből, de egyúttal antropomorfizáló-allegorikus értelmet kereső reflexeinkkel is szembesít: azzal, hogy a haltestek egyesülése automatikusan olyan gondolatátársításokat

hív elő, mint a lélekcseré romantikus eszménye és a „lesznek ketten egy test” bibliai princípiuma. Mindebből az is kiviláglik, hogy a *Szívlapát* a kortárs irodalmat alakító poétikai beszédmódok sokféleségét mutatja fel. A legerőteljesebben persze annak a „poszttelepes” verstípusnak a jelenléte érzékelhető benne, melynek ismerveit jól példázza a fentebb idézett Simon Márton-mű: egy-egy hatásos, központi metaforára vagy csattanószerű zárlatra kihegyezett versépítkezés, depoetizált nyelvhasználat, önmagát az intimitás tereiben elhelyező, a magánélet gyakran traumatikus történéseiről töredékesen nyilatkozó versbeszélő. Mindez valószínűleg azzal magyarázható, hogy pont a legnépszerűbb, esetenként a slamszcénából is ismerős fiatal szerzők művelik ezt a típusú költészetet, ráadásul a jelentéslétesítés hasonló stratégiái figyelhetők meg azokban az egyéb (szub)kulturális termékekben (rap-, dal-, slamszövegek stb.), melyeket a kötet által megcélzott korosztály fogyaszt. Itt az első ciklusban is helyet kapnak azonban más jellegű darabok: például játékos-álinaiv Varró Dániel-poéma, klasszikusabb formavilágú, dalszerű László Noémi-szöveg és talányos, szűkszavú Schein Gábor-költemény. Ebből a felsorolásból már az is kiderülhetett, hogy a válogatást – szerencsére – semmilyen módon nem befolyásolta a szerzők életkora: egyaránt ott van köztük az 1995-ös születésű Gelencsér Milán és Kányádi Sándor is.

A kötet következő egysége, mely a „te vagy a város, Apa...” címet Kemény Lilitől kölcsönzi, a gyermekkorra visszatekintő („akkor még az évek sem léteztek, / csak a percek, órák és napszakok”, Gerevich András), a felnőtt-létet a *Boldog, szomorú dal* rezignáltságával tudomásul vevő, majd az elmúlás kifürkészhetetlenségével szembeesítő költemények révén az idő múlását a családi-generációs szerepek cserélődéseként értelmezi. A kötetkoncepció szempontjából tehát azért is izgalmasak ezek a szövegek, mert újra és újra arra kérdeznak rá, hogy az ember ön- és világértését mennyiben határozza meg az életkora – azaz mit jelent például „fiatal”-nak, avagy „kamasz”-nak lenni. Azt, hogy viszont mennyire másként közelítik meg a kérdést, jól jelzi, hogy a több helyütt szó szerint is előkerülő „kamasz” kifejezés Dékány Dávidnál például („mozdulataink édesek és kamaszok”) egy olyan metaforaként szerepel, amely valamiféle könnyed derűt és érzékiséget, azaz egy sajátos minőséget jelöl, addig Kiss Judit Ágnes *Kamaszversé*ben a serdülőkor a kézikönyvekből ismerős pszichológiai mintázatok (szorongás, dac, kiábrándultság) együtteseként jelenik meg. Több költemény a kamaszévek meghatározó közös tapasztalataként a biopolitika színtereiként működő intézményekben („nulladik óra, tömbösített testnevelés”, Peer Krisztián) való összezártságot viszi színre, melynek legtalálóbb metaforája az öltöző: „Vetkőzni, öltözni mások előtt, / le a pólót, melltartót, bugyit, miközben tudom, hogy / lopva figyelnek, rám-rám pillantanak, amikor azt hiszik, / úgyse látom őket.” (Bajtai András) A ciklus legmesszebbre vezető tanulsága számomra mégis az volt, hogy a kamaszévek csak az utólagos távlatból konstruálódnak meg egy sajátos, megismételhetetlen, felfokozott érzelmi töltésű *kor-szakként* – akkor kezdünk el ilyen jelentéssel egésként gondolni erre az életszakaszra, amikor már menthetetlenül kikerültünk belőle. („A kamaszok – fürge háziállat – / veled együtt kezdte meg haláltusáját”, írja Purosz Leonidasz). Az egykori kamaszénnel való szembesülés Pollágh Péter *Sugár* című remek versében az idő visszafordíthatatlanságának belátásába fut ki: „nagyon baba, felnőni kár, / és kár

veszni látni lent / a volt boltokat: már más / a nevük, sérült rajtuk az üveg. / Nem hiszem, hogy nem hasad / tovább.”

Hasonló tanulságot kínál a Havasi Attila költeményének Vakondja is a következő ciklusban: „Ha még a mienk, / a napfény nem tudjuk, milyen, / de rájövünk, mit ért nekünk, / ha már örökre letűnt.” (*Húsz év múlva*) A transzcendencia képzetkörét már címükkel is megidéző darabok (Sopotnik Zoltán: *A templomfa*; Győrffy Ákos: *Az angyal arca*) mellett olyanok is kerültek ebbe a kötetegységbe, melyek nem ilyen direkt módon beszélnek jóról és rosszról, csodáról és mulandóságról. Egy sikeresen összerakott antológia persze pont ettől lesz értékes: új kontextusok megteremtésével új olvasási lehetőségek érvényességéről győz meg.

Míg a tematikus szervezőelv azt sugallja, hogy egy vers valamiről „szól”, azaz valamiféle érzelmi-gondolati tartalmat közvetít (amivel egyébként a kötetkonceptió keretein belül semmi gond nincs), ezt a költészetszemléletet finoman árnyalja a negyedik ciklus, mely – a szerkesztő megfogalmazása szerint – ars poeticákat tartalmaz. Talán meglepő, de a vers születésének kínjait, a költőszerep szerepvoltát megvilágító, vagy épp saját megalkotottságukat, hagyományba íródásukat, műfaji meghatározottságukat feltáró szövegekből áll össze a kötet legsűrűbb, legintenzívebb és legszórakoztatóbb olvasási élményt kínáló fejezete. Ezen a ponton erősödött meg bennem az az elképzelés, hogy a *Szűlapátot* remekül lehetne hasznosítani a középiskolai irodalomoktatásban: voltaképpen egy izgalmas szöveggyűjtemény került a kezünkbe, melynek segítségével könnyebben megvilágíthatóak az olyan fogalmak, mint az „intertextualitás” vagy az „önreflexió”. Az itt sorakozó versek ráadásul nem azt demonstrálják, hogy ezek a poétikai jelenségek csak egy-két jellegzetes költészeti irányzat sajátjai lennének, inkább azt, hogy számtalan alakváltozatot öltve illeszkednek a legkülönbébb lírai beszédmódokhoz. Így követheti a Varró Dániel-poénokat Ferencz Győző humoros-tiszteletteljes hommage-verse (*Levél Weöres Sándorhoz*), a már-már szétszálazhatatlan komplexitású KAF-remekmű (*Pro domo*) és az Ady-áthallásokkal telített, rockzenei gesztusokkal élő *Reggeli gyakorlatok #16* Horváth Benjítől.

Az, hogy az utolsó ciklus „történelmi és közéleti” témájú verseket foglal magában, több szempontból is jelzésértékű. A kötet egyrészt finoman, de határozottan szembeszegül azzal a váddal, miszerint a mai tizen-huszonévesek apolitikusak lennének: ezt cáfolandó itt is ugyanannyi nyolcvanas-kilencvenes években született szerző neve bukkan fel, mint a korábbiakban. Másrészt a (korábban emlegetett, jó értelemben vett „értékőrzés” jegyében) megerősíti azt a néhány éve már elavultnak tekintett (majd ismét felülvizsgált), a középiskolai magyartanításból viszont ki sem kopott nézetet, miszerint a költészet egyik funkciója a közösség dolgaival való számvetés. Az, aki éppen hogy megkezdte az ismerkedést a kortárs irodalommal, a témával kapcsolatban – szintén a magyaróráknak köszönhetően – valószínűleg persze csak a nemzeti romantika, vagy legfeljebb az Ady-líra érettségi tételt képező szövegeire asszociál. Éppen ezért fontos érdeme a kötetnek az, hogy felmutatja a politikumról való beszéd ma érvényes lehetőségeit. (Azt, hogy a tizenkilencedik századi mintázatok is kreatívan újrahasznosíthatóak, egy, *A hercegprímás elsírja magát*ból származó Nemes Z. Márió-szöveg bizonyítja.) A „történelemmel” foglalkozó költemények leginkább azt viszik színre, ahogy az egyén által kontrollálhatatlan események betörnek a hétköznapok világába – lásd a szeptember 11-

ről megemlékező *Eternal Septembert* Dékány Dávidtól, vagy Gergely Ágnes *Ajtófélfámon jel vagy* című művét. (Biztosan kifogásolható, hogy lépten-nyomon a kötet pedagógiai hasznosíthatósága lebeg a szemem előtt, de a holokausztról való iskolai beszélgetéshez nem tudok elképzelni jobb kiindulópontot ennél a megrendítő erejű versnél.) Az olyan „közéleti” szövegekben pedig, mint Juhász Tibor *Adásszünete* és Kukorelly Endre *Nyugodt szíve*, a legelesettebbeknek való hang- és arcadás vágya fejeződik ki. Kevésbé szerencsés megoldásnak érzem azt viszont, hogy a *Szívlapátot* végül egy másik antológia, az *Édes hazám* elhíresült darabjai zárják, habár a 2012-es válogatáskötet megjelenését övező diskurzus minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy ennek a ciklusnak az ötlete egyáltalán megszületett. A *Búcsúlevél* és a *Magyar közöny* párbeszédének, célzásrendszerének észlelése nem feltétlenül várható el a kamasz olvasótól, azok számára pedig, akik jól ismerik a versek eredeti kontextusát, inkább csak annyi tűnik fel, hogy Kemény Istvánnak és Térey Jánosnak mennyi jóval érdekesebb verse van. A ciklus vége felé Erdős Virág slágerszövege után (*Ezt is elviszem magammal*) egyenesen ahhoz a fájóan didaktikus kérdéshez jutunk el, hogy „Itt áldás is, másutt csak egy / Bevándorló lehetsz. / Ki mondja meg, végül melyik / a súlyosabb kereszt?” (Kiss Judit Ágnes: *Szó*). Ezek után kifejezetten üdítően hatott a kötetet záró Parti Nagy-féle *Szívlapát*, melyben a szó érzékekre ható, elemi gyönyörét nem írja felül a megmondani akarás kényszere.

A kötet szövegei egyrészt – a korosztályhoz köthető nyelvet, kulturális kódokat, sőt életérzést felmutatva – az önmagára ismerés lehetőségét adják meg a kamasz olvasó számára (avagy tinédzserkori önmagukhoz vezethetik el az idősebbeket). Másrészt a *Szívlapát* egy kifejezetten szemléletformáló hatással bíró gyűjtemény, mely a kihagyhatatlan, internetes felületeken is népszerű darabok prezentálása mellett (Varró Dániel: *ha szívemen a félelem*; Áfra János: *Félreértések kicsiny tárbáza*) az olvasót a kortárs magyar líra távolibb, idegenebb, kevésbé ismerős vidékeire is elkalauzolja. A művek kiválasztására, elrendezésére jellemző átgondoltság a könyv vizuális kialakításában is megnyilvánul: Dániel András szellemes, kép-rejtvényekre hajazó rajzai nem pusztá versillusztrációk, hanem önmagukban is megálló alkotások. Péczely Dóra szerkesztői munkájának köszönhetően a kortárs vers most talán kicsit könnyebben találja meg útját azokhoz, akik fel szeretnének nőni hozzá. (*Tilos az Á Könyvek*)

BALAJTHY ÁGNES

Az esendő halhatatlanságról

TURCZI ISTVÁN: *A FÁZISRAJZOLÓ ÁTMENETI GYÖTRELMEI, FÜR EMIL RAJZAIVAL*

Turczi István új kötetében versek és rajzok egymás szomszédságába keverve kontextualizálják újra egymást, megváltoztatva, kimozdítva eredeti, önmagukban álló jelentésüket. Nem illusztrációi, nem kommentárjai egymásnak. A sokszor szándékoltnan pornografikus hatást idéző jelenetek elvont tartalmak allegóriává válhatnak. A lét központi metaforája a versekben egyébként nem a szexszel, hanem az